

Ženski Pokret

Organ Alijanse ženskih pokreta u Kraljevini Jugoslaviji

Vlasnik za A.Ž.P. Milica Dedijer, Balkanska 9 — Urednici: Alojzija Štebi, Mletačka 8 Tel. 26-153. Darinka Stojanović, Beograd, Njegoševa 23 Tel. 25-131.

B E O G R A D
 Novembar—Decembar
 1 9 3 3
 god. XIV Broj 9—10

Administracija: Knez Mihajlova broj 46-I Beograd. Broj poštanskog čekovnog računa 53-191. Izlazi svakog 15 u mesecu. Pretplata za godinu: Din. 36— za Jugoslaviju; Din. 50— ili 15 fr. za inostranstvo.

S A D R Ž A J:

ČLANCI:	Strana
Šta se sprema ženama	Alojzija Štebi 102
Muškarci po ženskim zanatskim školama	E. J. 102
„Duh saznanja i duh materinstva“	Vera Kičevac 103
Spremite uslove za telesno vaspitanje... ..	Alojzija Štebi 110
Počeci feminizma u Srbiji (Kraj)	Ljubica Marković 110
Kongres Jedinstva slovenskih žena u Beogradu	J. B. 114
B E L E Š K E :	
Obrana teze. — IV Balkanska konferencija. — Odličan uspeh učiteljica. — Žene-pisci udžbenika — Ekonomska kriza i ženski rad. — Ženska organizacija nacionalne-socijalističke partije u Nemačkoj.....	116

Samo zakon može nam dati slobodu.
Goethe

Šta se sprema ženama

Narodnoj skupštini je predložena uredba za poštansko-telegrafsku službu, kojom će biti određeno — ako skupština primi uredbu — da u izvesnim zvanjima te službe ne sme biti više od 30% žena. Pre svega smatramo da ovakva uredba nije u skladu sa ustavom i zakonom o državnim službenicima. Oba ova zakona sagradena su na jedino ispravnom gledištu da svi bez razlike pola imamo jednaka prava i jednake dužnosti kada je u pitanju državna služba. Ni ustav ni zakon o državnim službenicima ne pruža uslove da se uredbama određuje procentualni odnos između muških i ženskih državnih službenika.

Dalje smatramo da će ovo procentualno određivanje srazmere biti vrlo štetno za samu službu. Može za službu da se javi veoma sposobna i savesna žena, ali njene nesreće i nesreće za službu, ako bude ona jedna prekobrojna iznad dozvoljenih 30%; na njeno mesto biće možda primljen nesposoban i nesavestan muškarac — samo zato što je muškarac. Ali bojimo se da će biti pored te štete još i drugih, usled kojih će opet prvenstveno stradati služba. Pošto će biti određen tako mali procenat žena, biće utrkivanja među njima sa intervencijama i preporukama uticajnih ljudi, i opet će biti primljene one za koje se zalaže više ličnosti bez obzira na njihove sposobnosti. Od uvek feministkinje naglašuju da treba sprovesti najstrožiju selekciju među činovništvom i da se bezobzirno kazne bez obzira na pol svi, koji ne vrše službu onako kao što treba da se vrši. Neka vlada najstrožije zabrani svaku intervenciju u pogledu primanja i neprimanja u službu, pa neće biti potrebno određivanje na procente. Kada se lajsne godine raspravljalo u budžetu za 1933—1934 godinu, sa svih strana

se uveravalo da se mora i mora smanjiti broj državnih službenika radi budžetske ravnoteže. No, kako je ovo smanjivanje izgledalo u praksi, o tome je dao podatke na skupu privrednih krugova u Ljubljani (prema Ljubljanskom „Jutru“) g. dr. Ivan Mohorič, raniji ministar i sadašnji narodni poslanik. On je u svome govoru rekao da je u tekućoj budžetskoj godini bilo primljeno preko 10.000 novih službenika u državnu službu!

U našoj zemlji je veoma mali broj žena u državnoj službi, jer smo prvenstveno agrarna zemlja. I ako izbace sve žene iz državne službe — kao što se čuje svuda da će to biti sprovedeno postepeno — time neće biti naše ekonomsko stanje ni za dlaku bolje; naprotiv biće gore, jer će biti potrebno da se nezaposlene žene na neki način pomazu, a to će ići na račun države i društva. Jedino ako im se naredi da izvrše odmah i samoubistvo, pitanje će se rešiti radikalno. Mislimo da bi naši odgovorni faktori učinili mnogo izdajniče delo za smanjivanje nezaposlenosti i poboljšanja ekonomskog stanja, kada bi sproveli najkonsekventnije i najstrožije načelo; da ne sme ni jedan državni činovnik primati pored plate još po jedan, dva i više honorara. Za svaki posao po jedan radenik, to načelo treba da se sprovede.

Svi znaci kažu da se spremaju našoj radnoj ženi crni dani. Počelo se time da su zatvorili ženama učiteljske škole, produžilo se zabranom primanja žena u više pedagoške škole i postavljanjem muškaraca na mesta za koja su žene predestinirane (vidi članak „Muškarci po ženskim znanstvenim školama“), i najzad se određuje procentualni odnos između muških i ženskih državnih službenika.

Beograd.

Štebi Alojzija

Мушкарци по женским занатским школама

У нашој земљи постоје стручне женске занатске школе од пре шездесет година. То је била прва помоћ неосигураном женском детету да не би у беди било бачено на улицу. И данас то су школе где долазе обично најсиромашније девојчице, како би могле доцније добити посла ма и за минималну надницу. До скоро, то су биле неке врсте нижих школа, а сада су пак

подигнуте на степен ниже гимназије — полу матуре. Са завршетком овакве школе, девојчица излази као потпуно спреман занатлија. Морам да нагласим да су ове школе основале жене (женска удружења); издржавале их потпуно кроз пола века и дале гаранцију за прави успех. До сада су у њима стручну наставу увек водиле жене, наставнице, такође биле и

upraviteљице. U posljednje vreme, meђutim, почиње se novim reformama. Tako mnoga mesta upraviteљица, čak i nastavnica, zamjenjena su žudima, koji obično te položaje uzimaju radi honorara, a kao svoje porjedno zanimanje u slobodnom vremenu. Navodim radi primera. U Скопљу су две женске занатске школе, под старашњем друштava Кола ериских сестара и Јужних жена. Сада једну води као управитељ један учитељ у пензији, а другу један професор. Оба су ова места примњена за honorar, јер се сваки у правом времену бави својом професијом. Дакле, потиснуте су две жене са тих положаја, а са њима су и многе остале без honorara за наставу, коју су у њима обављале (то су биле дипломиране студенткиње које још нису добиле места, на која чекају већ више година).

За све ове промене организације које су и створиле ове школе, нису ни питане. Није ово један случај, већ пример којим се хоће да објасни иста појава по многим местима у нашој земљи и то данас када је једино жена позвана да се стара о успеху у свима женским школама, а понајпре о женским радничким школама, и кад је толико пута већ дала гаранцију да уме да их води, јер их је основала, водила и издржавала већ толики низ година. Немамо ништа против да узајамно узимамо учешћа у одржавању оваквих школа, има баш и ту посла и за жуде, н.п. стручњаци мајстори могу да присуствују испитима, можда и да предају по који предмет, али да буду управитељи — не. Има зато много разлога. Како ће се ти жуди интересовати кројењем и шивењем сад, кад су случајно постали управитељи? Где је ту контрола и потстрек за рад у школи и код ученица и код наставница, кад се зна да исти тај посао, за моменат, не разумеју. Тај рад их до данас није занимао.

Не може се без протеста прећи преко оваквих појава. Зашто да жуди увек имају право и да

им се пређуте и овакве погрешке, кад се зна да ће све то ићи на уштрб нових генерација женске омладине? Докле да се подноси ћутке свако наметање мушких права, кад је жена спремна за све и одговарала за послове који су јој поверени, уме да их обавља, па често и боље и савесније? Зашто велити толерирати њихову власт силом прилика, па и сада кад се жена у сваком погледу у свету правно изједначаје с човеком?

Не може девојчица у учитељску школу ове године, нема места, нема права чак ни да конкурише, али њени другови су примани. Нема места за разна запослења за жену, не може у равне професије. Ако је редукција извршена опет, најпре по жени; крива или не, она мора само да буде унижавана и да све отрици. Па кад се све може сад се заузимају и места за које је свакако позванија од жуди — места по занатским женским школама. Не знамо које су сад квалификације тражене од жуди, али се зна да има много жена са пуним квалификацијама за овакве положаје, па ипак нису постављене.

Питамо се како ће то примити женска удружења чији је труд од толико година оваквом променом збрисан. Сад кад сте све створиле, нема за вас места, јер има жуди који радо хоће да шију и кроје, па и кад не знају или боље речено хоће макар да и ту «надзиравају».

Женски покрет у Скопљу је у више махова расправљао слична питања и да би се нешто учинило и побољшало за корист жена, сазвана је шира седница свих женских организација у Скопљу, и на њој се дуго дискутовало о свима неводама које престоје, ако се овакве мере буду јаче и шире примениле. Шта ће се у томе правцу постићи, видеће се, али се хоће и овом приликом да истакне да нисмо задовољне оваквим поступком и то исказујемо отворено.

Скопље

E. J.

„Duh saznanja i duh materinstva“*

Prošle godine je Ernst Bergmann, profesor filozofije u Lajpcigu izdao knjigu „Duh saznanja i duh materinstva“ kojoj je dao podnaslov „sociologija polova“ („filozofska sociologija polova“). On je napisao pod uticajem svetskog rata i do-

gadaja prvih poratnih godina i vrlo je zainteresovana, jer se bavi pitanjima najviše diskutovanim u feminističkim krugovima. Poneke nje gove ideje su sasvim nove, ali njegov stav je od lučan i, pored sveg pitanja da li se mogu sva nje gova gledišta primiti bez kritike, mislimo da je vrlo interesantno upoznati se s njima.

Mi ćemo se ovde ograničiti da iznesemo Bergmanove ideje ne ulazeći mnogo u kritiku.

* Ernst Bergmann: Erkenntnisgeist und Muttergeist. Eine Soziosophie der Geschlechter. Ferdinand Hirt Breslau, 1932, str. 448.

* * *

Da bi utvrdio karaktere polnosti pisac, odličan poznavalac biologije, studira seksualne odlike mužjaka i ženke u životinjskom carstvu. On traži te odlike svuda, u svima klasama i redovima, među bićima koja žive na zemlji, u vodi, u najvećim dubinama morskim i u vazduhu. Fiziologija sparivanja i rađanja novih generacija za koju nam on daje mnogobrojne primere je jedan odeljak u knjizi koji se čita kao najzanimljivije delo iz lepe književnosti dajući nam slike i istine iz života pored kojih svakog dana prolazimo a koje tako malo znamo.

* * *

Primitivno stanje je hologamija, *seksualna indiferentnost*. Jedna ćelija-majka se deli na dve, ove se dalje dele i t. d. Na dočimijem stupnju razvića polovi se diferenciraju. Time se razvija i *seksualni nagon*; pošto postoji mužjak i ženka potrebno je da se one sjedine radi održanja vrste, a tome pomaže seksualni nagon. Tu se već razlika opaža: *instinkt traženja* razvija se kod mužjaka. Ženka je mnogo manje aktivna, manje pokretna, često skrivena što joj je potrebno za zaštitu potomstva. Mužjaci i ženke stiču nove osobine, čisto seksualne osobine. Organi za kretanje su kod mužjaka (letenje, plivanje) razvijeniji, ponekad čak i jedan pol — matica odbaci krila — ih i nema. Ženski rod je glavni zastupnik interesa prirodnih ciljeva i on je zaštićen. Muški pol je lutalački, dakle periferan, dok je materinska životinja sociološki centralni pol, osnovni pol, pra-pol. Ono što vidimo za organe za kretanje važi i kod drugih organa. Mužjak ima mnogo razvijenija čula (miris, vid i t. d.). Ta činjenica da on mora da luta da bi došao do svog partnera čini da su mužjaci i u tom pogledu razvijeniji. Tražeći njega oni bolje upoznaju svet i bolje primaju spoljne utiske. Kad najzad posle vrlo dalekog, često puta avanturističkog i teškog putovanja dospo do ženke, najčešće nailazi na jednog partnera koji je odmeren, hladan, ravnodušan i pun inhibicija. Kod ženke su te osobine koje se mogu nazvati *čulom izbora* stvorene zato da ona može hladno posmatrati tog došljaka i načiniti izbor najboljega i time doneti što bolje mlade na svet. Njemu je taj instinkt nepoznat, njemu je prva dobra, jer se dosta i namučio da je nađe. Da je probudi iz učmalosti, on mora biti lep, ukrašen perjem, mora imati lepe boje, lepo pevati, biti dobro naoružan rogovima ili vilicama da bi pokazao svoju lepotu i snagu. Buduće majke, skromne spoljašnosti, čutljive, skrivene, prirodna su veličanstva kojima je priroda dala zadatak da se staraju o potomstvu. Mnogo

je veći socijalni značaj tih skromnih bića nego brbljivih i sebičnih lepotana kojima je najvažnije da sebe zadovolje. Njima je cilj spajanje, a ne razmnožavanje. Njena uloga se razvija tek posle akta oplodavanja. Dok on često puta posle svoje završene uloge i strada (kao trutovi posle oslobodavanja matice), nju priroda tek onda štiti. Ako priroda hoće negde da učini uštedu, ona to čini samo na račun muškaraca, ona nema pijeteta za nematerinski deo roditelja. To je pomoćni pol koji može čak i nestati bez opasnosti po rod, jer se može pojaviti partenogeneza, rađanje bez oceva.

* * *

Pošto je na osnovu biologije, fiziologije i anatomije utvrdio seksualne odlike živih bića, Bergmann primenjuje ta fakta na najviše organizovano biće, na čoveka. Svi osnovni instinkti muške seksualnosti nalaze se kod kulturnog muškarca. Instinkt traženja u krajnjoj liniji dovodi do filozofskih, naučnih, umetničkih i tehničkih pregnuća. Oko se razvija do teleskopa i mikroskopa. Mužjak peva da bi zaneo ženu, a zatim peva dalje — l'art pour l'art. Stremljenje sjedinjenju s drugim polom dovodi do želje da se duša utopi u božanstvu (apokrstatiz). Dakle seksualnost je osnov pesništva i plastici starih Helena, budističkoj i hrišćanskoj mitologiji, sistemu mističara, renesanskom slikarstvu, klasičnoj muzici, literaturi i nauci svih modernih naroda.

U svima tim oblastima muške intelektualne potencije žena ne može uspešno konkurisati muškarcu i svaki moderan pokret koji potpuno izjednačuje ženu sa njim pogrešan je. Seksualni dimorfizam, formalni dimorfizam, intelektualni dimorfizam je činjenica koja se mora poštovati i maskulinizirana žena je pogreška moderne kulture. Kod žene nailazimo drugo nešto: monstrozno razvijen instinkt čuvanja potomstva i materinski instinkt, dakle *socijalan nagon i nagon reda* čega opet nema u muškoj prirodi. Iz tog socijalnog instinkta materinskog pola klija njegova biološka kvalifikacija za ćeliju koja će postati država i koju nikad ne treba tražiti u muškom rodu, već u materinskom.

Tako su obeležja polova *duh saznanja* za muški i *duh materinstva* za ženski. Njihovom saradnjom je priroda dovela svet iz kosmičkih magla do kraljevskog oblika čoveka.

Da bi i dalje bilo napretka u čovečanstvu, ono treba da se drži te podele uloga koje su prirodne, ali mi vidimo da se pošlo sasvim drugim putem. Muški pol je potlačio ženski, sprečio je slotodno razvijanje njenih prirodnih osobina skoro 3000 godina. Tek se u XIX veku žene počinju buniti

protiv tog androkratizma i dobitkom prava glasa menja se vekovna tradicija, najveći preokret u istoriji svih vekova u čovečansko-biološkom pogledu. Tu je ključ čovečanskog problema, taj istorijski akt ima mnogo veći značaj nego što mu mi pripisujemo. Kad prolazne pogreške nestanu, kad se preleže „dečje bolesti“, onda će žena naći pravi put na kome njen drug mora da joj pomogne.

To nije politička revolucija kakvih je mnogo bilo, već biološka revolucija žena protiv androkratije i ta karakteristika našeg vremena dozvoljava jedan kulturni optimizam. Zahteva se ne ginekokratija, nego prava biološka podela uloga među polovima na osnovu formule: muški duh — duh saznanja, ženski duh — materinski duh.

* * *

Čekajući to idealno vreme, Bergman kritikuje sve tvorevine muškog duha saznanja, filozofske, umetničke i t. d. u koliko su one grešile u tom biološkom smislu.

Cela *filozofija*, cela tajna postanja je muška — „vermännlich“. Cela metafizika je ideološka a ne biološka. Nikad se nije reklo da je saznanje nastalo samo radi onog što se saznaje, da je misao za stvar o kojoj se misli, da je traženje, ispitivanje radi traženog predmeta. Ne, duh je tražio sebe, sebe samog je demonstrirao, radovao se sebi i sebe je sjedinjavao sa „muškim“ Bogom. Do kraja se dolazi do Hegela sa njegovim „apsolutnim duhom“. Ženski pol ne postoji, on je „sedište davola“ (teiste), Majin veo (indusi, Schopenhauer), „Ding an sich“ (Kant). U poslednjim stolećima je nauka potisnula filozofiju, jer je biologija otkrila pogrešku toga subjektivnog apsolutizma. Seksualno mužansko Ja, transcendentalno Ja, Über-Ich (Fichte) nije više predmet refleksije, već objektivno saznanje sveta, ono što nije Ja (das „Nicht-Ich“).

Transcendentalan idealizam je samo jedan poseban slučaj neprijateljstva prema materinskom duhu dosadašnje čovečanske kulture.

Religija je činila iste pogreške. Narod je osećao drugojače, bio na pravom putu, ali su učene kaluderske teologije sasvim shodno *sexus Masculineso* u stvorile Boga-oca i naterale ga da rada. I religija crkvenih otaca propada u poslednje vreme kao i filozofija, a u srcima naroda nije nikad ni živela. Na trgovima i na raskrsnicama, u narodnim crkvama se uvek obožavala Majka Božja mati sa detetom u naručju. Jer Bog je uvek majka, njegova ljubav prema nama je materinska ljubav, naša ljubav prema njemu detinsko osećanje, težnja duše materinskom božanskom krilu.

Današnja nauka dolazi isto tako do obožavanja materinskog krila sveta u svojoj većitoj evolu-

ciji, organske i neorganske zagonetke života u svom trojstvu: rašćenju, obliku i povratku klic. Današnji muški duh prodire do praživotinja i atomskog jedra pozitivno naelektrisanog u kome naslućuje rodno svetsko okrilje. Čovečanska nauka je na putu da postane religiozna.

U *etici* se isto tako opaža andromorfski uticaj, n. pr. u budizmu i asketizmu. Sve je osnovano na prolaznom muškom a ne na večitom ženskom, svuda caruje pesimizam. Egoizam je produkt muške seksualnosti, altruizam je prirodan oblik materinskog socijalnog duha kome nije potreban nikakav kategorički imperativ da bi se savladao. Još ni jednom etičaru nije palo na um da uzme kao biološki model pravu nesebičnu akciju, jer je duh požrtvovane ljubavi nešto retko i strano za čovečju misao. U modernom saznanju da se mora dati pravo i drugome Ja klija tek duh materinstva. Muškarci su došli do Ničeove etičke sile (Wille zur Macht) koja nije sazidala svet; njega je sazidala materinska volja za građenjem puna ljubavi.

* * *

Pošto je dao kritiku produkata muškog mozga, muškog duha saznanja, Bergman daje sliku njegovog polnog duha. Taj je duh nasilan, nemiran i vazda u pokretu. U istoriji se svaki čas pojavljuju nomadi, seobe naroda, moreplovci, Odisej, Argonauti i globtroteri. U ženama nema toga, one su stalne. Muškarci i duševno lutaju kao Platonova duša između ovoga i onoga sveta. Indijskim spasiocima je beskućništvo zakon. Muškarac je na zemlji „heimatlos“, kod kuće je on samo u beskonačnosti. On uvek nešto traži, uvek je na železničkoj stanici za neku misterioznu zemlju. Oni su planete koje traže svoj centar kao negativno naelektrisani jonomi koji se okreću oko centra. Pun tragedije je taj duh.

Ovde Bergman postavlja glavno pitanje: *da li je ovaj veliki beskućnik sposoban da preduzme socijalno osnivanje i stabiliziranje čovečanskog roda i društva?*

Može li se društvo osnovati po slici toga sider-a, prema njegovim ciljevima i željama? Može li on dati zakone za čeliju državne zajednice, brak i porodicu? Može li dom toga nerealnog romantičara biti srećan?

On je veliki socijalni diletant i sanjalica i njegovi smeli opiti su samo povećali patnje čovečanstva.

Taj pesimista poznaje strah od života, strah od smrti. U prirodi je mužjak nezaštićen, izložen stotinama opasnosti u svojoj avanturi, i stoga mu je ostao taj strah koji Vertere dovodi do samoubistva. Pesnici tvrde da smrt i ljubav stoje blizu jedno drugom. Žena, na protiv, nalazi da

život i ljubav stoje rame uz rame, i ona ne poznaje asketizam, indijsko učenje o bolu, mortifikacionu Šopenhauerovu etiku i verovanje u „dolinu plača“.

Može li taj izmučeni muški duh, raspet na krstu biti osniivač jednog mirnog, veselog i zdravog socijalnog sveta? Zato što ne može vidimo mušku seksualnu tragediju punu borbe klasa, bratskih razdora koji rade na razoravanju socijalnog reda. Ako ljudi pišu istoriju kao što kaže Musolini, nisu je ni napisali lepu, nju, koja je puna suza i krvi. Ako ovako produže, biće finis humanitatis.

Politički se danas oni krive u grčevima. Danas se svet bori za najniže, za mostove, za cement, ugalj. Na objektu borbe se raspoznaje vreme. Grci su se borili za lepotu, srednji vek za Hristov grob — današnji predmeti su bedni. Vraćamo se u nazad do mašinske i tehničke bestije pune socijalne zavisti.

* * *

Posle ovih razmatranja Bergmann prelazi na studiju društvenog života što nas specijalno odvde zanima, tražeći svuda biološko značenje pojava.

Bachofen je istorijski utvrdio pravo materinstva u istoriji i to ne kao trenutnu čud, već kao jedan potreban prelazan stupanj društvene kulture. Kultura je uopšte mogla doći samo preko vlade žene, preko ginekokratije. Majka je podigla dom, obradila njivu, nastanila se i podigla prvi zid da bi svojoj decu mogla lakše odgajiti. Ona je podigla prvi grad i sklopila prvi brak. Ona je morala mužu spaljivati lađe da bi već jednom prestao da luta i da bi ostao na ognjištu. Matrijarhat je prvi oblik čovečjeg društva: deca su se zvala po materi, kćeri su nasledivale imanje matera, genealogija je vođena po ženskoj liniji. Ko je bio otac među strancima koji su projahali na divljim konjima? Doenije su se ti muškarci vratili, oborili majku sa prestola i, umorni od svojih avantura, preuzeli socijalnu ideju žene, a zatim dodali nauku i napisali istoriju u kojoj su prečitali da je odlučno kulturno delo čovečanstva poteklo iz ženskih ruku. Time je ginekokratija pala u zaborav sve do XIX veka kad ju je otkrio Bachofen.

Materinsko pravo je prirodan zakon, očinsko pravo građansko-pravno izveštačenost. U prirodni vlada materinsko pravo, kao što ćemo doznije videti, a jurističko mišljenje je poremetilo prirodni red i dovelo do „gretenskih“ tragedija, do ropstva, do trgovine robljem i klasne i narodne mržnje, do ratova, zločina i socijalne bede.

Za vreme matrijarhata nailazimo na žensko kraljevstvo i žensko sveštenstvo. Tu su vladala osećanja požrtvovanja, simpatije, slobode, jednakosti, jedno osećanje zajednice bez razmirica i bez klasnih borbi. Deca su bez očali sa mnogo očeva.

Bachofen razlikuje tri vrste ginekokratske pra-kulture. Prva je još sirovo stanje — *heterističko* — gde se zlostavljana i rdavo nagrađena, hetera spasla u brak sa jednim čovekom. Zlatno doba je *demeterske* kulture sa svima odlikama reda i mira koje smo gore oertali, a *amazonaska* država je neprirodno zaoštren oblik ginekokratije koji je doveo do militarizma koji ni u koliko ne odgovara ženskoj prirodi. Istorija nas uči da su amazonске države bile kratkog veka.

U ginekokratskim državama interesantno je to da muškarci nisu slabiji. Aristotelo kaže, na protiv, da su većinom ratnički narodi bili pod upravom žena za što su Spartanci dobar primer.

Često su uporedili pčelu sa amazonkom, jer i ona nosi oružje — žaoku i čini pokolj trutova. Međutim, to poređenje je netačno, jer pčelu predvodi materinski instinkt a ne ratnički. Svaka radenica je potencijalno majka, a amazonka je od sebe veštački otklonila obeležje materinstva da bi se što više približila muškareu-ratniku. Amazonka je prirodu povredila.

Povodom propasti matrijarhata može se govoriti o pravoj emancipaciji muškarca koju je izveo klasični helenizam. Atina je obožavanjem junačke, nacružane Palade Atene koja se rodila bez matere, iz glave oca, i čiji je grad grad duha udarila temelj očinskom pravu. Rim je doznije osnovao jurističku mušku državu, a hrišćanstvo je sve to kanoniziralo.

Eshilove Eumenide su istorijski dokumenat pobeđe uzurpatora muškarca. Ubica svoje rođene majke, Orest ostaje nekažnjen, jer ga brane Apolon i Atina, ali mračne i tamne Eumenide kukaju nad društvom koje je dozvolilo da taj zločin ostaje nekažnjen.

Eshil i ceo androkratski misaoni svet klasične antike veličao je tajnu bezmaterinskog rađanja Atene. Srednji vek je religiozno ako ne pravnički izneo ideju bezočinskog začeca Marije. Moderan čovek treba da bude pametniji i da traži istinu u opšte i biološku istinu naročito. Treba zauzeti zlatnu sredinu između ta dva ekstrema i prema njoj urediti društvo.

* * *

Posle propasti matrijarhata društvo se razvilo pod uticajem muškog androkratizma i ceo ženski pol je u njemu bio podjarmljen i sprečen u obavljanju svojih socijalnih dužnosti i prava; ona je postala robinja, sluškinja koja rađa i koja je isključena iz javnog života od vremena klasičke antike pa do danas. Društvo nosi obeležje toga muškog seksualnog duha, antisocijalnog lenog i sebičnog i pati od bolesti nastalih od poremećaja prirodne ravnoteže između polova.

Prostitucija se razvila u umetničkoj Atini a ne u dorskoj moralnoj Sparti. Tamo je osnovan prvi Deikterion, oficijelan državni bordel gde su žene robinje a muškarcji zadovoljavaju svoju seksualnost iz čisto sebičnih razloga ne misleći ni malo na potomstvo. Pogreška protiv prirode, jer njoj je za njene ciljeve potrebna neublažena muška seksualnost. Prostitucija dovodi do smanjenja rađanja i do degeneracije. Žena koja instinktivno to oseća vodi računa o potomstvu i u matrijalhalnim državama prostitucija nikad ne postoji. O potomstvu, o budućnosti ne vode računa muškarcji koji čine i druge pogreške: *sokratizam* sa *pederastijom* cveta isto tako u staroj Eladi i Rimu. Zlo koje dovodi narode do propasti. U životinjskom carstvu to ne postoji. Iza kaznenog zakonika koji kažnjava to zlo leži jedan prirodan zakon, jer ovo zlo dovodi bolesnu omladinu do ludnice i samoubistva, a čitave generacije ostaju nerodene. *Monaštvo* srednjeg veka je isto tako doprinelo tome, da se kolevke penju na tavan kao nepotreban nameštaj. Monaški celibat je jedna od najnesrećnijih ideja. Ne umanjujući ni u čemu vrednost muškog uma mora se konstatovati da je imao mnogo pogrešnih pravaca i da pored toga što su kaluderi pustili nauku da stagniraju 2000 godina opustošili su zemlju. Nisu divljačke horde pobedile civilizovan svet nego nije bilo legija koje će ga braniti od navale — one nisu bile rođene. Kad je $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{4}$ muškaraca bilo zatvoreno u manastire i time se izvukla od ispunjavanja svojih prirodnih dužnosti, žene su morale sledovati primeru. Žensko monaštvo je nametnuto i sekundarno.

Muškarci su učinili i to da je žena postala *seksualna*. Po prirodi ženka nije seksualna. Već anatomski. Njen genetalni aparat je za dete a ne za čoveka. Salome, Lulu, Nana, Circe, sve to nisu prave ženke, takva bića nisu živela nego su ih pesnici spevali. Göthe i Dostojevski, blizu prirodi, nemaju takvih prilika. U prirodi se ženka ne daje svakome, nego *najboljem*, a oko toga mužjak ima muke. Ženke su ukroćene goropadi. U travi, u vodi, u šumi mužjak peva i igra — samo u čovečanskim domovima nakićene žene igraju, robinje, pred svojim „gospodarima“. Muškarac uobražava da je Eva radi njega stvorena i da bi je pripitomio načinio je seksualnom. Maskulinizirana žena kojoj je dozvoljen pobačaj nije ništa drugo do jedan neprirodan artefakt, sličan srednjevekovnim monasima koji su izbegavali svoje dužnosti.

Nalazimo da pisac ovde ne vodi računa o prilikama u kojima žive ljudi. Nije žena insekt sakriven u travi i za koju je dovoljno da je partner otkrije. Nije žena mačica oko koje lete stotine

trutova. U našem društvenom životu postoji konkurencija između žena koja kod životinja ne postoji i možda je ona instinktivno počela sebe da ističe da bi uspeła da izvrši svoj zadatak u životu.

Socijalno diletanstvo muškog pola, produžuje Bergmann, najbolje se vidi kad je došlo do stvaranja države. Oni su videli svuda opasnost koja preči životu njihovom i svojini — homo homini lupus. Contrat social je bio taj koji bi pomogao da se sigurnije živi, ali on nije sprečio da se svojina otima i krv proliva. Oni nisu imali u vidu da drugo nešto stvara zajednice; duh materinstva koji je ćelija iz koje se razvija državni život.

U državi kakvu je zamišljao *Platon* vlada komunizam: svojina je opšta, žene su zajedničke, deca su opšta, državna. Taj prethodnik boraca za žensko pravo dozvoljava ženi pristup u vođenju državnih poslova (knj. 5.), ali ih lišava njihovog *raison d'être* — dece. Platon želi da otkloni „rat svih protiv svih“ otklonivši razloge razmiricama i misli da je našao rešenje komunistički sve. „Državna“ deca su smeštena u domove izdržavane na račun države i majke odlaze tamo da doje koje bilo dete, jer svoje i ne poznaju. Deca nemaju ne matere ni oca. Tim je Platon povredio najsvetiju prirodnu socijalnu vezu; vezu između matere i njenog sopstvenog deteta. Već je Aristotelo prigovorio da se ne neguje dobro ono što je svačije. Platon zaista žrtvuje čitav svet visokih čovečijih osećanja da bi ugušio muški egoizam razoravajući ideju materinstva. Njegova deca neće biti deca države, njegova država je androkratska tvorevina.

Muškarci koji umeju da dele atome, da zidaju svet ideja, u najmanju ruku su „pfušeri“ kad preduzmu da osnuju državu i to se vidi u svima utopijama.

Država postoji radi deteta i poboljšanja rase, a ne za dobro muškarca i za poboljšanje standarda života. Stvaranje države i osnivanje i njeno vođenje pripada kao i celo vaspitanje njegove omladine i jednom i drugom polu pri čemu treba dati veliku ulogu snazi suđenja i stvaranja materinskog duha.

Kod *pčela* u njihovoj zajednici kao da je taj princip ostvaren. Na prvi pogled izgleda da u košnjici vlada Platonov dečji komunizam. To se samo čini, jer košnica je jedna materinska porodica. Otac je nepoznat, matica je sve, kad ona uginu više se ne radi nego pljačka i sve se raspadne. Pčela ubada da štiti svoju majku a ne svoj med. Samo majka spasava zajednicu, država postoji samo tamo gde se rađa. Samo tamo je rad, život, vera, radost i snaga.

U toj prirodnoj državi nisu potrebni zakoni kao u čovečanskoj, zakoni stvoreni za njenu odbranu. Kod nas jedna polovina sudi drugoj. Došlo se do inflacije ideje države koja je sada sebi sama cilj, a ne sredstvo za se dode do cilja usavršavanja čovečanstva. Današnja veštačka država je neprijatelj naroda, ona stvara činovnike i puni arhive aktima dok u ratovima ubija milione i milione i ulivajući strah ženama da rađaju da ne bi kroz dvadeset godina morale slati sinove na klanicu.

Socijalizam onakav kakav su ga Bebel i drugovi stvorili takođe nije biološki. I to je jedna bolest muškog društva. Socijalizam je ženu digao za svoju drugaricu, ne da bi pomogao detetu nego sebi i svojoj klasi. O pravoj ravnopravnosti žene-majke ovde nije reč, jer to i nisu prave žene. Bebel greši kad kaže da žensko pravo dovodi do uništenja privatne svojine. Na protiv, ona je brani, jer lutalici muškarcu dovoljno je i sedlo njegovog konja dok je njoj potreban dom da bi mogla odgajiti svoju decu — svojina nije ništa drugo do prošireno majčino krilo.

Najdalje ide Bergmann u kritici *humaniteta* koga krivljuje isto tako kao društvenu bolest. Zaštita slabih, degenerisanih, umobolnih, besposlenih je jedna aberacija društva koje danas zida velelepne domove za idiote i ludake prizivajući moral humaniteta a ratnim mašinama uništava najbolju omladinu. Ove ideje o čovečanskom „balastu“ nisu nove, ali mi ne smemo zaboraviti da taj humanitet nije lažan, jer celo društvo je krivo za njegovu pčstojanje, pa mora i da snosi taj teret. Dokle god se zločinci i bolesnici rađaju — a za to oni nisu odgovorni — jedna polovina mora produžiti da sudi drugoj polovini i zdravi produžiti da leče bolesne. Ali Bergmann ima pravo što podvlači to gubljenje snage i što treba već najzad uvideti opasnost i činiti sve da do toga više ne dolazi.

* * *

Kakvo bi trebalo da bude društvo, država, vaspitanje, pita Bergmann?

Obratimo se opet prirodi i pogledajmo kako životinje osnivaju svoje zajednice. To je nova nauka: *životinjska sociologija*. Prvu zajednicu i nije stvorio čovek, jer mnoge životinje žive u čoporima, jatima, stadima, ili čak u pravim državama kao pčele i mravi. Karakteristično je to da pravog društva ima samo tamo gde se rađaju novi životi. Gladni vuci se privremeno udružuju radi napada, ali to su privremena udruženja koja se brzo raspadaju, n. pr. čim opasnosti nestane, a čiji se članovi međusobno glože i ubijaju.

Prava dugotrajna i stalna društva stvaraju ženke i matere koje to čine za zaštitu svojih mla-

dih. Mužjak je samo došljak koji se po nekad i od- vaja kad pređe sezona parenja (sezonski haremi“). Put kojim se država razvila u životinjskom svetu vodi preko materinske porodice.

U prirodi jedan mužjak živi sa više ženka (poli- gamija). (Jedan magarac je dovoljan za 10—15 mazga. Kod slonova jedan harem broji 30—50 odraslih ženki).

Kad su nesposobni za plodjenje mužjaci se često odvajaju i lutaju sami. (Einzelfanger) što kod ženka nije poznato, jer one ostaju u stadu.

Pogrešno se misli da mužjak upravlja stadom. Jelen se samo pridružuje čoporu srna koji već postoji i njegov dolazak ni u čemu ne izmenjuje njihov društveni život.

Najsavršenije prirodno društvo su pčele i mravi. Kod mrava individue dodaju hranu iz usta u usta što čini da oni pored individualnog želudea imaju „socijalan“ želudac. Kod pčela se još može smatrati da je to jedna porodica, ali kod mrava je država već šira, tu se veliki broj ženka (60—100) udruži i zajednički žive sa svojim porodom.

Ima jedna razlika između životinja i čoveka, nešto što otežava čoveku da bude socijalan, naime njegova seksualnost. Čovek je seksualno aktivan ne sezonski kao životinje nego stalno, a polnost je velika smetnja društvenosti. To se lepo vidi za vreme svadbenog leta i parenja kraljice kod mrava; u to vreme svi drugi mravi ostave rad koga zaborave u ekstazi. Ali to je privremeno i život i rad u državi odmah zatim nastavlja svoj tok.

Kod čoveka se te dve prirodne snage: seksualnost i socijalnost bore među sobom i ne treba dopustiti da bude jači muški princip, seksualnost, kao što je to bilo do sada. Treba ostaviti slobodu potpunom razviću socijalnog materinskog instikta koji će stvoriti pravu državu.

Kakav je *brak*, a kakav bi trebalo da bude? Mužjak ima snage ne samo za borbu protiv neprijatelja i rivala nego i za borbu sa polnim partnerom. Ljubavna igra nije uvek umetnička kao kod golubova. Kod mačaka ona više liči na divlji boj sa brutalnim završetkom. Kao da postoji mržnja i među ljubavnicima.

U braku se čini isto tako kao da je borba prirodan odnos među supruzima. Među njima ne postoji ona intimna veza koja karakteriše odnos između majke i deteta. Zar ti prirodni neprijatelji mogu živeti u trajnom monogomom braku koji su ljudi izmislili, a koji je velika retkost među životinjama. Za održavanje te veze morali su se doneti vrlo komplikovani zakoni a o bračnim

katastrofama pišu pesnici, o tim bezbrojnim krvavim dramama. Zakonodavci ne čuju pucanj revolvera i jedva misle na reformu razvoda braka a ne samog bračnog prava. Teško čovečanstvu koje puni sudnice i čeka da njihovo pitanje reše paragrafi koji služe da hrane advokate ali od kojih oni ne može očekivati dobro ni sreću.

U prirodi postoje parovi, naročito kod tica. ali su to retko doživotni parovi, većinom sezonski.

Prava bračna veza postoji između majke i njene rođene i nerodene dece, bračna veza postoji između spermatozoida i jajeta ali ne između nosilaca tih ćelija, između Adama i Eve čija je svađa biblijska.

U prirodi je opšte pravilo promiskuitet, jer se razmenom samo unapređuje rasa. Promiskuitet postoji kod životinja, a brakorazvodne parnice dokazuju da postoji i među ljudima. U svakom slučaju „deca ljubavi“ su istog kvaliteta kao bračna deca, a promiskuitet ako je i preporučljiv ne znači da se mora uvek njega držati i da dvoje, po slobodnoj volji, ne mogu celog života živeti zajedno. On hoće samo da kaže da civilan i crkveni brak ne odgovaraju materinskom duhu, a da svaka žena ima pravo na dete što je osnovna zamisao materinskog socijalizma. U ovome poslednjem naš mislilac ima sigurno pravo, ali ideja odbrane promiskuiteta je za mene nešto tako novo da još ne mogu bez kritike da je primim. U prirodi skoro i nema „bračnih parova“ za ceo život, ali ih ima i to ne treba smesti s uma. Zatim broj muškaraca i žena je približno jednak, a ti budući supruzi dolaze stalno u dodir, te je sve drugojače nego kod nižih bića, kad se vodi računa o potomstvu, onda se razboritije stupa u brak. — Drum prüfe wer sich ewig bindet“ — što mlade devojke često čine lakomislno, i u tom slučaju otac dece ne mora da se menja svaki čas.

U svakom slučaju potrebno je ne samo izmeniti bračno pravo nego i vaspitati drugojače čovečanstvo u kome će svaka žena imati pravo na dete i u kome će biti nepoznate tragedije neudate majke i vanbračnog deteta. Kapitalizam treba da bude u rukama žena što je jedna velika novina za feministe. Bergman nalazi da se kapitalizam zato i napada što je u rukama pola koji se njime luksuzno razmeće za svoje prohteve, a nije svojina žena koje bi izvršile pravu socializaciju dočara.

Osnovna zamisao jedne dobre socijalne politike bila bi ova: milioni koji se bacaju nezaposlenima među kojima ima 40% lenjivaca, treba dati ženama koje očekuju dete bilo da je otac zakonit bilo da nije. Radenica dobija 6 meseci odsustva a potom svakih 3 sata po sata radi dojenja. Treba

osnovati pri fabrikama obdaništa gde bi se deca čuvala, na koji bi se način povećao broj rađanja. Meni izgleda da se u Sovjetskoj Rusiji danas tako izvodi zaštita matere i dece i da se u toj zemlji čiji sistem pisac tako oštro kritikuje približuje tome da se majka ponovo postavi na svoj presto. Tamo je i prostitucija sada skoro iskorenjena, ili bar se na tome radi, što sve zajedno čini da se s interesovanjem može pratiti njihov rad i razviće života.

Bergmann malo suviše oštro napada maltuzijanizam, savetujući da će kulturni narodi izumreti ako se pruži ovim putem. Ako se vodi računa, da kvalitet podmlatka bude sve bolji i njihova zaštita sve jača, onda nije potrebno da njihov broj bude veliki i da žene ne budu ništa drugo no mašine za rađanje kao što neke ženke u prirodi to moraju.

Vaspitanje treba organizovati sa idejom buduće podele rada i poziva što se već slaže i sa nejednakim razvićem fizičkim i umnim devojčica i dečaka. Odnah posle osnovne škole treba diferencirati nastavu. Ne treba slati žensku decu u muške gimnazije nego u njihove škole gde će program biti specijalan i koji će biti izveden sve do najviših studija koje im ne treba uskratiti.

Ne preteruje li možda ovde naš pisac? Niko ne spori seksualni dimorfizam, a i svaki razumni ženski pokret priznaje ga. Možda je dobro još više ga podvući i više voditi računa o biologiji, ali je malo smelo toliku krajnju diferencijaciju već u vaspitanju izvoditi. Žene već instinktivno biraju pozive koji su u skladu sa njihovim karakterom i pozivom. Bez ikakvih specijalnih programa u ženskoj gimnaziji one najvećim procentom idu u nastavu posle mature već same po sebi. Neće nikad biti veliki broj žena istraživača severnog pola. Često tako ima muškaraca sa socijalnim instinktom i ljubavlju prema detetu. Prema tome stvari mogu dalje ostati kakve su, po našem mišljenju, samo sa većim učešćem žena u javnom životu koje će više voditi računa o svojoj prirodi a ne produživati u parlamentima tradiciju muške politike. Treba više misliti na podmladak nego na nas same i u tome je najpozvaniji materinski duh.

U svakom slučaju Bergmannove ideje u njegovoj tako svežoj knjizi punoj cvrkuta ptica, zujanja pčela i mirisa livada ostavljaju dubok utisak i jedan optimizam da feminizam nije došao u „šor-sokak“ nego nas pobuđuje na dalji rad imajući pred sobom pravilo da se nikako ne udaljujemo od majke prirode, no da joj svesno pomažemo u radu.

Spremite uslove za telesno vaspitanje

Narodna skupština je primila zakon o telesnom vaspitanju omladine. Prilikom debate je bilo izgovoreno mnogo lepih reči o važnosti telesno nje omladine. Citajući sve ove istinite činjenice, i njihove dobre posledice za narod i državu, uzaludno smo tražili isticanje jedne činjenice, koja je od presudnog značenja za omladinu i njeno telesno vaspitanje. Očekivali smo naime, da će bar jedan od mnogih govornika zapitati: „Kakva je fizička i psihička konstitucija velikog broja sadašnje omladine i da li je takva, da joj može koristiti novi zakon?“ Jasno je da nedovoljno ishranjenu, gladnu, rabitičnu i t. d. decu ne može ojačati nikakvo telesno vaspitanje, ako tome telu, od prvoga dana njegovog začetka, ne damo stalno i dovoljno svega, što je neophodno potrebno da bi telo postalo sposobno za naročito fizičko vaspitanje (n. pr. beogradska „Politika“ od 18 decembra donosi podatke da među univerzitet-skom omladinom ima 15%—20% tuberkuloznih).

Gospoda narodni poslanici učinili bi veoma korisno i istinski patriotsko delo, ako bi hteli da bar jedan dan obidu naše škole u varošima i na selima, i da se raspitaju o tome, kako su naša deca ishranjena i u kakvim stanovima žive. Uverene smo da bi ih tu stečeno saznanje ubedilo, da moraju pre svega stvoriti zdravu osnovu za primenjivanje zakona o telesnom vaspitanju. Ova osnova bi mogla biti stvorena vrlo lako, jer je zato samo potrebno da za buduću budžetsku godinu izdašno povećaju kredite za zaštitu dece gospodinu Ministru Socijalne politike i narodnog zdravlja. Ako to učine, mogu mirnom savešću reći: zakon za telesno vaspitanje omladine neće ostati mrtvo slovo, već će biti izvor naše telesne snage. A ako bismo hteli postići stoprocentni uspeh ovoga zakona, mi bismo morali strogo voditi računa o tome, ko ima pravo da stvara nove živote, za koje treba država svestrano da se brine da se razviju u telesno i duševno čvrste građane.

Beograd

Alojzija Stebi

Почеци феминизма у Србији

Женско питање седамдесетих година код нас.

(НАСТАВАК)

На жену реалније гледају нови људи седамдесетих година и они траже у њој равноправног друга. Они зато нарочито упиру на школовање женске деце које треба да буде подједнако за оба пола. Дати и жени више образовање биће један од најважнијих задатака новог доба, и оно ће то успети и да оствари. Тај феминистички покрет, више идеолошки и који спроводи једна група људи за хвата и жене. У нашем друштву појављује се једна млада, енергична, сва од социјалног инстинкта, жена која са дубоким уверењем говори и пише о женској еманципацији. То је «прва српска феминисткиња» Драга Дејановић, која је на прекрету између оmlадинских идеала и нових слободоумних тежња. Она држи предавања о жени и штампа их у тадашњим књижевним часописима, *Мајици* и *Младој Србадији*. Она је за једнако образовање мушке и женске деце, јер дужности жене у породици и њена одговорност пред народом налажу да жена буде исто тако образована као и човек. Жена треба и да самостално привређује у друштву и да тежи да се ослободи оних патријархалних предрасуда које жену везују само за кућу и брак под најтежим моралним погодбама. «Права је срећа човекова у

здравом свести његовој; у снази и здрављу телесном и умном, не изузимајући разлике никакве у полу» — тако она формулише слободу личности која вреди за оба пола¹). Ова необична жена, даровита, интелигентна и жива, чији је јавни рад високо ценио Светозар Марковић, била је глумица и књижевница по своме таленту, јавна радница по својим способностима и педагог по друштвеном васпитању и позиву.²)

Питање вишег образовања женске деце, за које се залагала и Драга Дејановић, све више улази у јавност. Школско питање нарочито се живо покреће у Војводини и то преко штампе. Почетком седамдесетих година није било у Војводини ни једне више женске школе и женска деца су васпитавана по страним заводима. Како је у туђинско васпитање било штетно по наше младо друштво које је тежило да одржи национални карактер, то се све упорније тражило да се у Панчеву оснује једна

¹) Драга Дејановић, Еманципација Српкиња. Маџа 1870, стр. 56, 81, 109.

²) Млада Србадија, 1871 бр. 21. Оглас. — Радмила С. Петровић, М. С. Српкиња и Драга Дејановић о женама. Срем. Карловци, 1930.

виша женска школа. Том приликом ističan je značaj женског образовања и употребљени су били општи феминистички разлози: «Човек је само са женом цео број... Ако жена не може ићи са човеком напореда, она може заустопице за њим, али навек морају бити заједно и ако је заостала наша жена, морамо је причекати да нас сустигне».³⁾ Већ идуће године, 1871, Сабор у Карловцима донео је закон о оснивању Више женске школе у Новом Саду и Панчеву, и решио да се у мушким учитељским школама могу учити и женска деца све док се не оснују женске учитељске школе. Ово последње решење није донето без примедба на Сабору, али су Јован Суботић и прота Беговић речито и убедљиво бранили овај предлог Стевана Д. Поповића доказујући да су жене са људима заједно и у цркви и у друштву, па да од тога није било никаквих штетних последица.⁴⁾ Види се да су нови погледи о женском ослобођењу имали утицаја на људе. Женско питање јавља се по часописима, повременим списима и дневним листовима. Чланци о женском васпитању, о феминизму на страни све су чешћи и Мил се наводи као поборник женског ослобођења. Милове идеје прожимају напредније духове и постају општи принципи. Поводом оснивања Више женске школе у Панчеву лист *Панчевац* доноси у том правцу карактеристичне примере од којих ћемо навести ове: — «Ваљда ништа код нас није било досад толико занемарено као образовање женске половине народа. То је без сумње долазило отуда, што се сматрало, да женскиње нема другу него потчињену улогу у животу народном».⁵⁾ Оснивању школе «мора се сваки Србин и Српкиња зарадовати, јер нам наговешћује: да је Србин појмивши данашњи дух образованости човештва рад и вољан женскиње са мушкимњем изједначити и изравнати у погледу душевног развића; да је Србин вољан отклонити ограничену слободу женскиња у погледу самообразовања и душевног развића; да је вољан отклонити ону ропску покорност и потчињеност женскиња самовољи мушкиња, и најпосле вољан је да ујемчи слободно развиће духу женскиња».⁶⁾ И Панчево и Нови Сад до били су «вишу девојачку школу» 1874 године.

3) Панчевац, 1870, бр. 28 допис. Панчево.

4) Млада Србадија, 1871. Из женскога света, стр. 207.

5) Панчевац, 1871, бр. 53. К питању о вишој женској школи у Панчеву. Чланак.

6) Миша Т. Фрачковић, Неколико речи у погледу оснивања «Више женске школе» у Панчеву. Панчевац, 1872, бр. 13.

Преко дневне штампе био је тај догађај радосно поздрављен. *Панчевац* је писао: «Отварају се врата свеучилишту, које до данас беше затворено женској половини народа нашег... Што је мушком уму могућно да схвати и постигне, од куда не би било могућно и женском уму код равне способности за развитака».⁷⁾ У *Засијави* отштампани су говори управитеља новосадске више женске школе и наставнице Милеве Симић, књижевнице. Обоје су истицали значај васпитања за женску децу и наглашавали васпитни утицај жене у породици и њеној улози у народном животу. Интересантно је да је говор Милеве Симић *О васпитању* конзервативнији од говора управитеља у погледу женских права. Њено мишљење је да жена «нема посла у општини ни по свету, то је мушко; њојзи је кућа свет». Циљ је васпитања, по њој, «у образовању добрих домаћица и добрих мајака». Уосталом, ово мишљење делила је у основи већина и људи и жена у нас. Јавно мишљење било је још конзервативно у погледу грађанских и политичких права жене и нерадо је гледало на њено излажење из куће».⁸⁾

Уверење је било, да је то још прерано за нас. Од школовања женске деце ишчекивало се да «изиђу свесне Српкиње, образоване жене, верне љубе, добре и брижљиве мајке и савесне газдарице».⁹⁾ На више женско образовање гледало се тако и доцније, као на васпитавање чисто женског типа. Жени је више образовање служило у већини случајева само зато да би културније вршила свој позив као жена и мајка. Конзервативни елементи гледали су чак са неповерењем на те нове основане више девојачке школе, јер су сматрали да оне припремају само за стручно знање. Три године после постанка ових школа о којима су се брижљиво старали и фондови и општине, јавиле су се преко јавности жалбе на немарност родитеља према њима. Интелигенција је давала своју децу и даље у приватне заводе, или их чак преко године вадила из школе да би их слала тамо. Већину школске деце чинили су други staleжи, занатлијски и земљораднички. Школа се морала бранити од предрасуда, да она не даје само стручно образовање, него јој је циљ више женско васпитање «и да тежи и ради на томе да се у нашем друштву однегују што више ваљани матера, добри домаћица

7) Панчевац 1874, бр. 39

8) М. П. Жена, историјско-педагошко расматрање. Летопис, 1867-9.

9) Панчевац, 1874, бр. 53. К питању о вишој женској школи у Панчеву.

и честити другарица».¹⁰) Обе школе истицале су да су настава и дисциплина у њима на достојној висини, и да смо се оснивањем ових школа изједначили са осталим културним народима који нарочито пажњу обраћају женском образовању. Приватни заводи дају само спољашњу углађеност и лажан тон, и одрођују нашу женску децу. Са горчином пише неки аноним поводом тога: «Наравно, после немачког «унтерхалтовања и француског парлаирања, амизирања, ешофирања и анујирања» је све српско врло «гемаји» изгледало... Па је ли чудо, да човек код таквих никакве српске књиге наћи није могао, већ саме фривољне француске и немачке романи и крајзербиблиотеке од последњих деморализираних литерарних банкрота».¹¹) Као реакција туђем утицају у то време полаже се много на лентуру женског света и крећу се библиотеке за њихово васпитање. Познате су: *Мала библиотека* браће Поповића и библиотека *Преходница* у Пешти за коју је Гончаровљев роман *Обичан догађај* превела једна жена, Марија Лебедева. Против овог заводског, ненационалног и формалног васпитања били су од почетка сви напредни думови, почевши од Светозара Марковића и Драге Дејановић. Подизање државних женских школа сузбило је у многоме овај утицај, прогрес је захватио одмах шире народне слојеве и чињеница да је данас огроман број женске деце у државним гимназијама доказује да та појава није била случајна.

У Србији је Виша женска школа постојала још од 1863 г. и она је давала и учитељско звање. Седмдесетих година притицај женске интелигенције коју је дала ова школа приметан је. И број основних женских школа сразмерно се повећава. Почетком седмдесетих година потреба за вишом женском школом јавља се и у Крагујевцу. Стеван В. Поповић који се бавио тада интензивно школским питањем, а нарочито питањем женског образовања наглашавао је потребу оснивања једног вишег женског школског завода, јер је велики број женске деце био по основним школама, а виша женска школа у Београду удаљена је доста од Крагујевца.¹²) Исте године изашло је у *Лейоиси*, у његовом преводу са француског «Девојачко васпитање у Русији и женске гимназије» где је

приказано одлично уређење тамошњих женских гимназија о којима се стара држава, и где су велики културни напори Русије у то доба изражени овако: «Русија не занемарује ни једну живу снагу у земљи, она позива на рад и мушко и женско».¹³) Идуће године (1874) пада и покушај оснивања приватне више женске школе у Крагујевцу и што је врло занимљиво, тога покушаја прихватају се две младе девојке које су се духовно развијале под личним утицајем Светозара Марковића. Сестре Милица и Анка Нинковиће из Новог Сада свршиле су биле педагошки одсек на Циришком универзитету (1872—4) и потпомогнуте својим духовним учитељем и вођом Светозаром Марковићем дошле су биле у Крагујевац да оснују вишу женску школу по савременим педагошким принципима. Старија сестра Милица, нарочито, била је ученица и сарадница Светозара Марковића на чији је потстрек и ишла у Швајцарску на студије. У Цириху је у то време било много Русиња на универзитету, а оне су по речима једног швајцарског професора биле «пијонерке женске еманципације». Ту се и Милица, иначе интелигентна и енергична, формирала као феминисткиња. Руска женска интелигенција у то доба радила је заједно са људима, на духовном ослобођењу. Она је упорно бранила слободу личности и борила се за нов социјални поредак као и мушкарац. Нинковиће су виделе у Цириху руске студентске организације које су биле основане у новом социјалном духу и које су радиле са много полета. На жалост оне су присуствовале растурању руске студентске заједнице под претњом руске владе, и морале су дознати и за жалосну судбину оних студенткиња које су вратиле у отаџбину.¹⁴) И Милица, духовна сестра ових Русиња прошла је истим путем одушевљења, разочарења и патњи.

Обе сестре дошавши у Крагујевац живо су радиле да оснују ову школу и да кроз њу шире те нове, слободоумне идеје и на тај начин створе подмладак који ће радити у том правцу. Оне су биле добиле и дозволу да могу отворити школу и њихов оглас изишао под 1 јануаром 1875 године излазио је три пута преко крагујевачког листа *Ослобођење*. Било је објављено да ће школа имати четири разреда и да ће у њој предавати стручни наставници. Први ће се разред отворити 1 септембра, а према одзиву биће отворани и други. Од 1 маја биће отворен и пансион за децу која не станују у Крагујевцу. Под огласом који је штампан

¹⁰) Српска виша девојачка школа у Новоме Саду. Застава 1877, бр. 129.

¹¹) Српска виша девојачка школа у Панчеву. Застава, 1877, бр. 135.

¹²) Стеван В. Поповић, О образовању женскиња. Светос. говор. Будућност, 1873, бр. 14—19.

¹³) Летопис М. С. 1873,

¹⁴) Јавност, 1874, Крагујевац, бр. 36. Подлистак. Цирих, децембра 1873.

крупним словима потписане су биле обе сестре. После овога огласа губи се траг о овом покушају. Свезозар Марковић је ускоро затим био ухапшен, болестан и исте године је умро. Рад им је био спречен, јер су политички биле обележене. Да би се обезбедила од гоњења власти, Милица се удаје за Перу Тодоровића. Њена даља судбина позната је. Болничарка је у српско-турском рату, иде затим у иностранство на медицинске студије, у Петроград, Цирих и Париз, али се намучена, болесна враћа у Крагујевац и умире ту 1881. Живот и прегнућа ове поборнице социјалног покрета седамдесетих година у нас заслуживали би и да се засебно опишу. Додајмо само да су од ње остали преводи: *Једна Јунакиња из француске револуције* од Х. Таушинског, засебно отштампано 1877 г. и *Историја једног злочина* од В. Ига. Превела је на руски Марковићево дело *Србија на истоку* а преводила је и његове чланке за немачке листове.¹⁵⁾ После овог покушаја оснивања Више женске школе у Крагујевцу, настаје дуг застој. Вишу женску школу Крагујевац је добио тек 1891 године.

Иако је Виша женска школа у Београду дала приличан број образованих жена које су ушле у јаван живот и чији је утицај био видан, погледи на жену уопште, управо на женско питање, у суштини нису се много изменили. Карактеристично је да Милан Милићевић, који се у то доба бави школским и педагошким питањима преводи од Ернеста Легувеа *Моралну историју жена*, дело врло конзервативно и једнострано у схватању жене и њене друштвене улоге.¹⁶⁾ Писац своди женин утицај на породицу а потцењује њено учешће у јавном раду, нарочито у политичком животу. Ипак, извесан прогрес се јавља, и то међу женама, које почињу да се удружују и раде на социјално-хуманом циљу.

Седамдесетих година пада оснивање женских друштава и то је, несумњиво, важан тренутак у историји нашег феминизма. Жена се више не ограничава на породицу, њен се интерес преноси и на друштвену заједницу. Јавља се друштвени рад наше жене.

Почетком седамдесетих година у Панчеву је било покренуто питање оснивања женске за-

друге која би имала задатак да сиромашну а одличну женску децу помогне у спремању за учитељице и да ради не отварању разних женских школа нарочито више женске школе у Панчеву. О овоме је била обавештавана јавност преко штампе¹⁷⁾ и целу акцију покренула је живо «Једна родољубкиња» иза које се крије може бити Драга Дејановић. Намере су биле искрене, план је био широко заснован: «Панчевац нека нам буде наш орган, у коме ћемо износити на јавност наш рад да би ступили у везу и са осталим нашим женама, писала је та «родољубкиња». Она је имала уза себе жене за које је била сигурна да «ће пристати на свако добро и ваљано подухеће, које ће једном и Српкиње узвисити на онај степен изобраажења, на коме стоји женскиње просвећених народа и уједно улили им у душу и срце дух наше миле народности».¹⁸⁾ На њен позив одржан је збор жена и био је изабран одбор за израду правила.

У Србији су се стварали постепено услови за оснивање једног женског удружења. У друштву се већ осећао кристан утицај женске интелигенције коју је дала Виша женска школа у Београду, расадница културе и у другим српским покрајинама. Прво женско удружење основано је у Београду 1875 године, а то је данашње *Женско друштво*. Пре овога сталног постојала су само пригодна женска удружења која су радила на подпомагању културних и друштвених установа. Младо *Женско друштво* развило је плодно свој рад одмах и у српско-турском рату приступило оснивању хуманих одбора за болницу, црвени крст и пострадале у рату. Сва три одбора радила су озбиљно и предано до појртвовања. Том приликом испозљиле су се најлепше особине наше жене, родољубивост, племенитост и исправност у послу кога су се прихватиле. «За женску болницу кажу странци, да лепше није било ни у француско пруском рату».¹⁹⁾

Ово друштво основала је и на челу његовом била г-ђа Катарина Миловук, дугогодишња управитељица Више женске школе у Београду, врло образована, предузимљива и радна жена, уз то свесна и енергична феминисткиња, која је у своје време тражила опште женско право гласа од Сената и бирачко право у Општини

¹⁵⁾ Милица Тодоровићка. Некролог. Јавор, 1882, стр. 670. — М. Богдановић. Политика, 1933, 7 јан.

¹⁶⁾ Морална историја жена. Написао Ернест Легуве, превео с француског М. Ђ. Милићевић. Београд 1876.

¹⁷⁾ Панчевац, 1870, бр. 47. Задруга Српкиња у Панчеву.

¹⁸⁾ Исто.

¹⁹⁾ Јавор, 1877, бр. 3. Друштва. Женско друштво у Београду.

за себе²⁰). Програм овога друштва био је означен у Правилима овако: «Женско је друштво удружење женскиња у циљу да тежи усавршењу женског спола у правцу саморадње; да помаже сироте и невољне и да дејствује да се сиромашне женскиње спремају и упућују за добре и ваљане служитељке и раднице»²¹). Циљ је феминистички, умерен, и то у правцу социјално-хуманом. Друштво све више шири свој делокруг, оснива подружине по свима већим местима и креће свој орган, часопис *Домашњу* (1879). Исте године основало је друштво Раденичку школу за сиромашну женску децу. Правац његовог рада је привредно снажење жене у најширим слојевима, поред хуманог општег циља.

У исто доба са оснивањем *Женског друштва* јављају се и женске задруге у Војводини: Сомбору, Кикинди, Српском Бечеју и другим местима. У Новом Саду још није било сталне женске задруге, али је још од 1867 постојала *Прва женска задруга* покренута од Савке Јована Суботића. Она је радила на подизању виших женских школа у Војводини, и давала је потстрека за рад осталим женским задругама у Војводини.²²)

Као што се из овог сумарног прегледа види, женско питање код нас било је покренуто седамдесетих година. Феминизам, каквог га је хтео увести код нас Светозар Марковић, није могао ухватити корена с погледом на наше

опште културне прилике. Осим изузетака, ни јавно мишљење, па ни саме жене нису могли усвојити револуционарне идеје феминизма. По родица је код нас била у већини конзервативна, културно друштво се тек стварало и природно је што тај покрет није нашао јачег одзива. Томе феминизму остала је верна само социјалистичка група, једномисленици Светозара Марковића. За њих је женска еманципација била само питање времена, резултат општег социјалног прогреса.²³) Ипак, феминистички покрет који је до нас допро из Европе није прошао без утицаја. Опште идеје о побољшању положаја жениног ушле су биле на тај начин у јавност и заталасале наше друштво. Јавно мишљење иако противно крајњим циљевима женског ослобођења, изједначају жене са мушкарцем у грађанским и политичким правима, усвојило је ипак идеју о равнотправном образовању мушкарца и жене и на тај начин ушло се у прву етапу женског покрета. Резултат тога било је оснивање виших женских школа, које су омогућиле стварање женске интелигенције. Други важан тренутак, који происходи из првог, јесте оснивање женских удружења у Војводини и Србији, прво груписање жена у једну социјалну заједницу и улазак у питања која се тичу жене у друштву. Према свему овоме, доба седамдесетих година означаје прву фазу женског покрета код нас.

Београд

Љубица Марковић

Конгрес Јединства словенских жена у Београду

Од 14 до 17 октобра одржан је у Београду конгрес Јединства словенских жена.

Ова организација је основана 1929 године иницијативом чешких жена. Циљ јој је међусобно упознавање и зближење свију словенских жена ради што већег узајамног помагања и кооперације.

Поред досадањих претставница појединих словенских држава и народа — Чехословачке, Пољске, Југославије и емигр. Русије, приступиле су на овогодишњем конгресу и Бугарке

организацији. Њихов долазак у Југославију поздрављен је с највећим одушевљењем.

Конгрес словенских жена састаје се сваке друге године у другој словенској држави. 1930 био је у Прагу, 1931 у Варшави, 1933 у Београду, а 1935 биће можда у Софији.

Управом руководи Главни савет, који се бира на конгресу. Он води послове организације кроз две наредне године, а под претседништвом оне земље у којој је конгрес одржан. Наредног конгреса прелази вођство на другу словенску државу. Тако је на овогодишњем конгресу прешло претседништво из руку пољског сенатора г-ђе др. Хане Хубицке у руке г-ђе Мирке Грујић, претседнице Кола српских сестара у Београду. Рад је образован

²⁰) Катарина М. Миловук, Српкиња, Сарајево, 1913, стр. 69—70, Косара Цветковић.

²¹) Јавор, 1877, бр. 8, стр. 263.

²²) Српска добротворна задруга Новосадкиња. Прослава педесетогодишњице. Говор г-ђе Зоре Стефановић. Југословенска жена 1933, бр. 35 и 36.

²³) Рад 1878, Стража 1879.

по секцијама: организационој, културној и секцији за штампу.

Све оне раде у смислу заједничког програма подноси се на сваком конгресу уз разне реферате и извештај о своме раду као и резолуције на којима има да се ради наредних година.

Према поднесеним извештајима најефикаснији рад показала је досад Чехословачка. У њој је организација највише разграната обухватајући најшири делокруг.

Главна тема овогодишњег конгреса била је «Женске школе по словенским земљама». Реферате је дала Чехословачка, Пољска и Југославија.

Нарочито интересовање изазвала је својом конференцијом *г-ђа др. Зденка Марковић*, професор из Загреба. Г-ђа је говорила о јачању словенске свести и солидарности, а нарочито путем школа. Истицала је велику важност и потребу изучавања словенских књижевности као рефлекса целокупног културног и политичког стања поједине земље, подвлачећи велику улогу коју она има у образовању народа. Осим тога г-ђа је нагласила да треба увести обавезно учење једног словенског језика по школама словенских земаља.

Интересантан је био реферат Пољацине *г-ђе др. Зође Кавецке*, лектора на универзитету у Познању, о женским школама у Пољској. Г-ђа је нарочито истакла како се у новој Пољској много полагаје на просвету. Школовање почиње већ са децом од четири године, а траје до осамнаесте. Постоје најразноврсније школе: забавишта, основне, средње и стручне. Од стручних имају велику важност господарске школе.

И г-ђа др. *Кавецка* као и г-ђа *Машиер Веброва* која је реферисала са стране чехословачких жена, одржале су свој реферат на нашем језику што је изазвало велико задовољство.

У оквиру конгреса одржала је *г-ђа др. Кеџија Атанасијевић* на Коларчевом универзитету врло исцрпно и лепо предавање о свесловенској филозофској мисли.

После свечаног отворања и митинга радило се у већ поменутих секцијама: организационој, културној и секцији за штампу.

Свака је од њих донела своју резолуцију и њихове тачке су већином једногласно прихваћене. Оне говоре о начинима пропаганде у штампи, о измени листова и публикација женских организација, о оснивању периодичних издања са сликама за децу, у циљу познавања словенства, о давању тих публикација јавним читаоницама и кафанам. Културна секција је препоручила да се тражи од влада обавезна настава једног од словенских језика и књижев-

ности, измена професора и ђака свих школа у циљу узајамног упознавања; приређивање изложби женских публикација, пропаганда идеје словенског братства помоћу радија и филма. На предлог г-ђе Хубицке је било решено да се приступи Међународној комисији за разоружање у Женеви, у којој могу бити чланови само међународне организације и где ради тога Словенке нису могле досад имати своје претставнице.

Конгресу је присуствовао већи број страних делегата — неколико из сваке земље и знатан број из наше земље. Било је жена различитог културног нивоа, концепције и погледа па и различитог позива.

Биле су претставнице пољског Сејма и Сената г-ђе Хубицка и Волска, па лектор универзитета др. Кавецка, иницијатор читаве организације Чехиња г-ђа Смоларова-Чапкова, претседница Бугарског женског савеза г-ђа Иванова, претседница Бугарског земљоделског савеза г-ђа др. Трука, директори и професори гимназија, наставнице разних школа и др. Све су дошле на конгрес са свешћу о потреби словенске узајамности и са жељом да упознају Југославију и њену жену. Та им се жеља и остварила. Г-ђе су после конгреса пропутовале најлепшим крајевима Југославије уз пратњу г-ђе Милеве Тодоровић, секретара Кола српских сестара и новинарке г-ђе Олге Милићевић. Свагде су дочекане са великом срдечношћу и одушевљењем тако да су врло задовољно напустиле нашу земљу.

Међутим нама, које смо посматрале рад конгреса са стране остала је једна суморна нота. Акција Јединства словенских жена треба да помогне ширењу правог пацифизма и јачању искренога интернационализма. До идеала једног правог човечанског братства врло је далеко и разни су путеви који воде до њега. Догод се један народ са свима његовим особинама потцењује, догод се један велики део културнијег човечанства сматра инфериорном расом, докле је интернационализам само фраза пуштена често само због тога да се повежу слабији народи против једног јачег. „Културни запад“ у суштини потцењује словенске народе. У многоме с правом: дезорганизација, анархија, недостатак система и схватања солидарности прате Словене од давнина. Па ако они желе да у широјој интернационалној средини заузму оно место које им по броју и квалитетима одговара, морају у првом реду радити на побољшању свију својих негативних особина, јер ће тек онда стварно моћи да ураде нешто за

opšti čovečanski ideal. Naša жеља за словенском узајамношћу не сме бити романтична. Ми морамо стварношћу да докажемо, да смо кадре радити на својштем пацифизму на ма колико нас то стало жртава и самопрегора. Наше симпатије не смеје обухватати само оне који су од нас географски много удаљени и чiji нам савез доноси материјалне користи, него треба да развијемо сарадњу с оним племенима и народима, који услед своје географске

близине изазивају сталну често непријатељску суревњивост.

Убијањем негативних особина и међусобним надопуњавањем у највишим културним захтевима даћемо једину ваљану гаранцију реалног пацифизму. Овогодишњи конгрес Јединства словенских жена није још могао да документује тај радикални пацифизам и ако верујемо да је на најбољем путу.

Београд.

J. B.

Beleške

Obrana teze. 28 oktobra 1933 odbranila je g-đa *Danica Pinterović*, profesor iz Osijeka na beogradskom univerzitetu svoju tezu „Teodora, vizantijska carica“.

Od osobitog interesa za naš feminizam jeste što je gospođa prva žena koja je na beogradskom univerzitetu branila svoju tezu iz istorije i to vizantinologije uzimajući kao temu svoga rada ženu.

IV. Balkanska konferencija. Od 12 do 16 novembra održana je u Solunu IV balkanska konferencija. U našoj delegaciji su bile i dve žene g-đice Milena Atanacković i dr. Milica Bogdanović. G-đica Atanacković imala je u socijalnoj sekciji referat o zaštitnom zakonodavstvu za žene u Jugoslaviji. — U ostalim delegacijama, sem grčke u kojoj su bile dve i turske u kojoj je bila jedna, nisu bile zastupljene i žene.

Odličan uspeh učiteljica u Višoj pedagoškoj školi u Beogradu. — Od 16 do 23 oktobra održani su diplomski ispiti u Višoj pedagoškoj školi u Beogradu. Najbolje je položila ispit g-đica Desanka Radovanović, koja je iz sva tri predmeta dobila najvišu ocenu 10. Zatim su odlično položile g-đice: Dragica Kalea, Stanislava Poljanec i Vera Černigoj. Iz Više pedagoške škole u Zagrebu nemamo izveštaj, ali se nadamo da su i tamo žene pokazale vrlo dobar uspeh, te nas u toliko više čudi, što ove godine ni u jednu od ovih Viših pedagoških škola u zemlji nije primljena nijedna žena.

Žene — pisci udžbenika. U poslednjem broju našeg lista objavili smo kratak pregled udžbenika, koje su napisale žene. Tom prilikom nam javlja g-đa Jelena Kolin, da je prosvetni savet odobrio i sledeće udžbenike koje su napisale žene: *Kućanstvo* od Milke Pogačić, *Domaćinstvo* za I do IV razreda građanskih škola od Jelene Kolin; od istog pisca još *Građanska prava i dužnosti* i *Engleska gramatika*. Sve te knjige su u upotrebi u školama.

Ekonomska kriza i ženski rad. Dr. Marguerite Thibert je objavila u zvaničnom organu Internacionalnog biroa rada studiju o temi: da li je moguće da se izdvoji žena iz privrednog rada i do koje granice; da li će izdvajanje žene iz privrednog života olakšati ekonomsku krizu i kakve posledice će nastupiti, ako se to učini. Studija je napisana na osnovi velikog materijala iz mnogih zemalja o privrednom radu žene i nezaposlenosti žene. Veoma zanimljivi su podaci o ženskom radu u Sjedinjenim Državama Severne Amerike. Tamo su utvrdili anketama da radi 90% radenica u raznim industrijama usled ekonomske nužde. U Pensilvaniji je upitanih 4000 porodica. Anкета je utvrdila da se od ovih porodica 1700 izdržava jedino od rada udatih žena. Anкета u Austriji je dala slične rezultate: 95,3% je izjavilo da bi napustile posao, ako bi muž dovoljno zaradio za izdržavanje porodice. Na osnovu skupljenog statističkog materijala zaključuje Thibertova: kolikogod je dvojno opterećenje žene teško zlo, ipak se može iz mnogih opravdanih razloga tvrditi da bi usled sadašnjih privrednih uslova ekonomski nivo radništva još pao, ako bi došlo do toga da se ženi zabrani privredni rad, jer se ne može očekivati da bi se u tom slučaju podigla mužjevljeva zarada za 50 do 75%, koliko bi bilo potrebno da se nadoknadi ženina zarada. Kad bi se uopšte zabranio privredni rad žene, bila bi prva posledica smanjena kupovna snaga radništva. Ako bi se pak izdvojila žena samo iz bolje plaćenih privrednih pozicija, nezaposlenost bi se smanjila za minimum. Čudnovato je kaže Thibertova, da se sadašnji napori za izdvajanje žene iz privrednog života odnose samo na one njene pozicije koje su bolje plaćene, t.j. u upravnoj i kancelarijskoj službi, kad baš taj rad srazmerno malo škodi ženinoj konstituciji.

Žensku organizaciju nacionalne socijalističke partije u Nemačkoj „Deutsche Frauenfront“ vodila je do sada g-đa Lidija Gottschewski. Ona je sa toga položaja smenjena i postavljen je g. Krummacher. Ovome gospodinu su podredne sve ženske organizacije u Nemačkoj pod imenom „Deutsches Frauenwerk“.